

6. Курган К. Медіакультура сучасного студента крізь призму феномену "медіапростір" / Каріна Курган // Теоретична і дидактична філологія. – 2012. – Вип. 12. – С. 60–64.
7. Мироненко Г. В. Медіа-залежність в контексті проблеми формування медіакультури особистості / Г. В. Мироненко // Культура народів Причорномор'я. – 2007. – № 120. – С. 173–175.
8. Негодаев И. А. Информатизация культуры : монография / И. А. Негодаев. – Ростов н/Д. : ЗАО "Книга", 2003. – 320 с.
9. Новые аудиовизуальные технологии : учеб. пособие / [отв. ред. К. Э. Разлогов]. – М. : Едиториал УРСС, 2005. – 488 с.
10. Саввантиди А. И. Развитие экранной культуры курсантов младших курсов военного института в процессе самостоятельной работы : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 "Теория и методика профессионального образования" / Саввантиди Анна Ивановна. – Омск, 2010. – 25 с.
11. Федоров А. В. Словарь терминов по медиаобразованию, медиапедагогике, медиаграмотности, медиакомпетентности / А. В. Федоров. – Таганрог : Изд-во Таганрог. гос. пед. ин-та, 2010. – 64 с.
12. Хилько Н. Ф. Роль аудиовизуальной культуры в творческом самоосуществлении личности : монография / Н. Ф. Хилько. – Омск : Изд-во Сибир. ф-ла Рос. ин-та культурологии, 2001. – 446 с.
13. Череповська Н. І. Формування візуальної медіакультури особистості засобами медіаосвіти / Н. І. Череповська // Культура народів Причорномор'я. – 2007. – № 120. – С. 184–187.
14. Шубенко Н. О. Формування медіакультури майбутнього вчителя музики засобами аудіовізуальних мистецтв : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Шубенко Наталія Олександрівна. – К., 2010. – 19 с.

УДК 78.071.1(477)

*Романенко Анастасія Романівна,
здобувач кафедри теорії та історії культури
Національної музичної академії України ім. П.І. Чайковського,
викладач Університетського коледжу
Київського університету ім. Бориса Грінченка*

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ В.В. ПУХАЛЬСЬКОГО: МІНСЬКИЙ ПЕРІОД ЖИТТЯ МУЗИКАНТА В АСПЕКТІ БІОГРАФІЗМУ

Статтю присвячено висвітленню малодослідженого у вітчизняному музикознавстві періоду життя В.В. Пухальського – його дитячих років як визначальної фази процесу творчого розвитку митця – педагога, піаніста-віртуоза, композитора, засновника Київської фортепіанної школи, одного з перших діячів-просвітителів української музичної культури. Здійснюється спроба проаналізувати та пояснити специфіку творчого шляху В.В. Пухальського, застосовуючи біографічний метод.

Ключові слова: ідентифікація особистості, реконструкція дитинства, творче самопізнання, біографічне тисьмо.

Романенко Анастасія Романівна. Формирование творческой индивидуальности В.В. Пухальского: минский период жизни музыканта в аспекте биографизма.

Статья посвящена освещению малоисследованного в отечественном музыковедении периода жизни В.В. Пухальского – его детских лет, как определяющей фазы

процесса творческого развития музыканта – педагога, пианиста-виртуоза, композитора, основателя Киевской фортепианной школы, одного из первых деятелей-просветителей украинской музыкальной культуры. Осуществляется попытка проанализировать и объяснить специфику творческого пути В.В. Пухальского, применяя биографический метод.

Ключевые слова: *идентификация личности, реконструкция детства, творческое самопознание, биографическое письмо.*

Romanenko Anastasiya. Formation of V.V. Pukhalsky's creative personality: minsk period of the musician's life in the aspect of biographism.

This article deals with the little studied, in the national musicology, period of life of V.V. Pukhalsky – his childhood, as the defining phase of the process of creative development of a musician – teacher, virtuoso pianist, composer, founder of the Kyiv school of piano, one of the first enlighteners of Ukrainian musical culture. It attempts to analyze and explain the feature of his creative activity using the biographical method.

Key words: *personal identification, reconstruction of childhood, creative self-knowledge, biographical writing.*

Осягнення значення раннього віку В.В. Пухальського, мінського періоду життя митця в проекції на його життєтворчість та із врахуванням психобіографічних вимірів даної проблеми, зумовлює актуальність обраної теми. Мета даної статті – використовуючи у повному обсязі оригінал ненадрукованих та недосліджених мемуарів В.В. Пухальського, провести реконструкцію його дитинства, яке відіграло важливу роль у становленні майбутнього засновника Київської фортепіанної школи, педагога, піаніста, композитора, видатного діяча у сфері українського музичного мистецтва кінця ХІХ – першої третини ХХ століття.

Такі аспекти діяльності В.В. Пухальського, як педагогічна робота, значний внесок у розвиток концертного життя Києва та професійної музичної освіти в Україні, фундаторська роль у створенні Київської фортепіанної школи частково висвітлені в працях його сучасників Й. Миклашевського, М. Богданова, Г. Когана, А. Альшванга, К. Михайлова, Г. Курковського, М. Кузьміна. На сьогодні існують дослідження його творчості в роботах музикознавців Ю. Зільбермана та Ю. Смілянської, Н. Кашкадамової, Ж. Хурсіної, К. Шамаєвої.

Однак дитинство В.В. Пухальського, психоемоційний портрет індивіда, перебіг його особистісного формування, виховання, професійного становлення як музиканта не досліджені. У сучасному науковому просторі простежується певна невідповідність між дійсним масштабом особистості В.В. Пухальського, видатного педагога-музиканта, та мірою відомості його імені. Тому кожна записана думка, уривок фрази, одне окреме слово митця допомагають чіткіше зрозуміти процес його творчого мислення, становлення як музиканта.

"Обдарований великою пам'яттю, рідкісною спостережливістю і раціональним мисленням" [1, 76] В.В. Пухальський залишив нащадкам "Записки про моє життя", які він писав в останні роки життя і які, на жаль, доведені тільки до 1870 року. У них він закарбував події, побут та звички "провінційних" і "столичних" людей середини ХІХ століття. Незвичайно привабливо вимальовується в "Записках" особистість автора, тоді ще юного В.В. Пухальського. Відомо, що

учні музиканта збиралися видати уривки з його мемуарів, підбрані та відредаговані Г. Коганом. До друку їх підготувала П. Ярова, вступне слово написав А. Альшванг, але вони залишилися неопублікованими.

Спогади про дитячі та юнацькі роки автора носять автобіографічний характер: "Приставаючи до написання тексту цих записок, що мають характер автобіографії, виконую наполегливі прохання моїх друзів, бажаючих ознайомитися з моїми переживаннями і зустрічами з артистами більш докладно, ніж те можна було б передавати усними розповідями, які часто здавалися моїм друзям цікавими" [5, 1].

Відчуваючи значення власної біографії, В.В. Пухальський "виписує пером" своє життя, засвідчує, ідентифікує свою особистість розумно і щиро, відверто і чесно, переконливо і без пихатості. У передмові до "Записок" автор зазначає: "Необхідно зауважити, що хронологічного порядку я буду дотримуватися лише в міру можливості, так як щоденника ніколи не писав; розповіді будуть вестися тільки по пам'яті, неточності в роках, що можуть зустрітися, не повинні мені бути поставлені в провину. Буду цілком задоволений, якщо описи побуту старого часу, осіб і подій будуть настільки яскраві, що дадуть ясне і правдиве поняття про те, що мені траплялося чути, бачити і переживати за минулі роки мого життя" [5, 1]. Мова "Записок" ллється легко і вільно, яскраво і жваво описує найрізноманітніші факти. У кожній фразі чітко виражена думка, а то й не одна.

У "Записках" простежуються первинні імпульси, що сприяли розвитку природних здібностей автора і визначили рід його майбутньої діяльності. З дитинства Володя виявив неабиякий інтерес до музики. Він прислухався до гри на фортепіано дівчинки, яка жила на поверх вище, часто сидів під роялем, коли мати грала свої улюблені п'єси. Яскраве музичне враження хлопчика пов'язане з виступом оркестру А. Сакса. Дитину оглушив і збентежив нечуваний тріск і гуркіт духового оркестру – певний час хлопчик відмовлявся ходити на прогулянку туди, де гратиме оркестр. Страх пройшов і змінився захопленням пізніше, коли він почув у виконанні іншого оркестру витончений ліричний вальс. Оркестр був невід'ємною частиною культурного життя Мінська, грав у католицьких храмах під час богослужіння, в театрі, влітку – у міському саду, в ресторанах, на балах і похоронах. У "Записках" Пухальський відзначає, що саме завдяки оркестру у нього розвинулися почуття ритму, музичний слух і гарна пам'ять. Батько Володимира, будучи любителем музики, сформував духовий і бальний оркестри. Коли бальний оркестр грав вдома на танцювальних вечорах, хлопчик з особливим інтересом стежив за кожним окремим інструментом – оркестр притягував його як магніт. Надалі В.В. Пухальський не просто слухав – він порівнював оркестри Мінська, Москви, Відня, Парижа, аналізуючи специфіку їхнього звучання. Особливий спогад Володі пов'язаний з "меланхолійним співом церковного дзвону, що закликає віруючих до святкування Великодня". З часом він став цікавитися церковними богослужіннями і відвідувати не лише православні, а й католицькі храми, де слухав багато чудової музики Д. Бортнянського, В. Моцарта, інших класиків¹. На формування творчої особистості Пухальського також вплинула гра на органі.

Згодом у Петербурзі, бажаючи ознайомитися якомога ближче з органом, як з "інструментом дуже цікавим і складним", В.В. Пухальський підтримує стосунки

з костелом Св. Станіслава і по неділях виконує сольні партії меси безкоштовно. Публіка і священники залишаються дуже задоволеними його імпровізаціями. Пухальський створює сольні композиції, тріо для органу, голосу та скрипки. Однак композиторські спроби цікавили Володимира порівняно недовго, оскільки настав час готуватися до вступу до інженерного училища.

Великий вплив на світосприйняття хлопчика мало спілкування сім'ї Пухальських з відомими музикантами, які приїздили до Мінська: ""Чуткою земля повниться", а тому в Мінську встановилася думка, що будинок наш є самим музичним у місті. Це сприяло тому, що всі приїжджаючі до Мінська артисти вважали за потрібне являтися з візитом до моїх батьків" [5, 50–51].

Атмосфера високої духовності та підтримка батьків, різнобічна освіта, здобута від приватних викладачів-репетиторів, позитивно вплинули на подальший розвиток різнобічного обдарування В.В. Пухальського, на інтенсивність розкриття його вродженого потенціалу: "Перебуваючи відтепер часто в товаристві людей дорослих, добре вихованих, почасти талановитих, і вслухаючись у їх судження, я мимоволі розбирався сам в поняттях про добро і зло, отже, самостійно давав оцінку тим чи іншим явищам життя і наслідкам, що впливають з них. Все це мало для мене велике розвиваюче значення" [5, 50].

Зазначимо, що з 1803 року у Мінську (губернському місті Російської імперії) перші публічні концерти давалися в губернаторському саду постійним оркестром. З кінця 30-х років стало розвиватися любительське музикування: на міських площах проводилися концерти, місцеві музиканти виступали у міській гімназії, влаштовували камерні музичні вечори (часто у батьків композитора С. Монюшка і письменника В. Дуніна-Марцинкевича).

В організації концертного життя міста провідна роль належала диригентам – братам В. і Д. Стефановичам; з 1856 року регулярно проходили симфонічні концерти під орудою Д. Стефановича та інших диригентів (виконувалися твори З. Тальберга, А. Гензельта, Ф. Мендельсона, Дж. Россіні, М. Глінки і т.д.).

З Мінськом пов'язані також створення і постановка у 30-ті роки перших сценічних творів С. Монюшка². Так, у 1834 р. була поставлена його музична сценка "Конторські службовці", потім – лірична комедія "Рекрутський набір" (1841) та комічна опера "Селянка" (1852). У ті ж роки виконувалися водевілі "Ночівля в Апеннінах" і "Новий Дон Кіхот" на музику С. Монюшка.

З 1840 р. з'явилися приватні музичні школи В. і Д. Стефановичів, стали друкуватися статті, рецензії на вистави та концерти. У 1861 році в Мінську було відкрито магазин нот і музичних інструментів. Тоді ж почала працювати фортепіанна фабрика.

До Мінська приїздив відомий піаніст Антон Контський: "І от артист, дізнавшись про скромний збір із театру, вирішив просити у губернатора дозволу призначити більш високі ціни на місця [ложі бельєтажу коштували тоді 3 рублі, а просив призначити 5 рублів, інші ж місця теж з відповідною надбавкою. – А.Р.]. Але граф Келлер прохання Контського не задовольнив" [5, 52]. Контський обмежився лише одним благодійним концертом, на якому він справив фурор. В.В. Пухальський пригадує: "Слухаючи, я був зачарований надзвичайним блиском його гри, причому не обійшлося без його знаменитої п'єси "Le Reveil du Lion"" [там само, 52].

В.В. Пухальський був присутній на концерті скрипаля Шейна, який відвідав Мінськ: "Завдяки йому я почав займатися скрипкою з великим завзяттям" [5, 53]. До Мінська приїздила "піаністка В'ятрович – племінниця, як вона себе величала, знаменитого Карла Черні... Вона часто стала бувати у нас, і я уважно слухав її гру, що відрізнялася якоюсь особливою тонкістю і вдумливістю. Секрет подібної гри був мені тоді недоступний: я ще не знав, що незалежно від здібностей, потрібно володіти ще й хорошою школою і артистичною виправкою... була вона племінницею Черні чи ні, але безсумнівно вона брала уроки у великого вчителя" [5, 53]. Знаменитий скрипаль Аполінарій Контський, брат піаніста Антона, також відвідав Мінськ. Все почуте на його концертах не справило на Володимира глибокого враження.

Губернський землемір Малишевич, "самородок розумний і талановитий, поет у душі", який любив усе рідкісне і прекрасне і в якому жила виняткова пристрась до знаменитостей всякого роду, вважав справою честі робити їм урочисті прийоми. Серед інших він приймав сина польського поета А. Міцкевича, який приїздив на кілька днів до Мінська, композитора С. Монюшка, що гостював у Мінську деякий час. "Малишевич вважав за потрібне показати мене [приблизно у 1957 р. – А. Р.] в якості вундеркінда приїжджому гостю, і на вечорі, даному на честь композитора, я зіграв на фортепіано кілька дитячих п'єс. Монюшко ласкаво поставився до мене, поговорив зі мною і, звернувшись до присутніх, сказав: "Хлопчик цей зробиться згодом артистом, так як любить музику і має до неї здібності. Бажаю йому подальших успіхів". Чи передбачав це Монюшко, як досвідчений музикант, чи сказав слова ці зі світської люб'язності, не знаю, але як би там не було, а пророцтво його збулося з точністю", – так описує В.В. Пухальський свою зустріч зі знаним композитором, автором однієї з перших опер на лібрето білоруською (разом з польською) мовою [5, 57].

Музична освіта юного В.В. Пухальського велася в основному музикантами міського оркестру. Заняття були хаотичними, позбавленими будь-якої системи. Один викладач приходив на зміну іншому. Будучи вже відомим педагогом, Пухальський відзначав випадковість знань, отриманих у дитинстві. Кращим вчителем у місті вважався скрипаль оркестру Кржижановський. Проте він брав за урок надзвичайно дорого – 50 коп. за годину. Інші вчителі, музиканти оркестру, брали за щоденні годинні уроки 5 руб. на місяць (див. [5, 26–27]).

Першим вчителем музики Володимира був симпатичний дідусь з тим же прізвищем Пухальський, який, почувши про приїзд до Мінська родини Пухальських, вважав своїм обов'язком з'явитися до них і запропонувати свої послуги – давати уроки гри на фортепіано малолітньому Володі: "Нема чого розповсюджуватися про ту велику радість, яку я відчув, почувши пропозицію Пухальського почати вивчення мистецтва, яке зробилося вже тоді для мене необхідним елементом життя" [5, 31]. Вчитель запропонував придбати "Фортепіанну школу" Ф. Гюнтена⁵, за якою Володимир повинен був вчитися. Але четвертий урок уже не міг відбутися. Учитель застудився, отримав запалення легенів і невдовзі помер. Володимир встиг полюбити свого першого вчителя, лагідну і привітну людину: "Мені важка і образлива була понесена втрата" [5, 32].

Новим вчителем музики став Завадський, скрипаль міського оркестру, який не зумів викликати симпатій свого учня: "Учитель не дбав, щоб навчити

мене хоча б поділу такту, а сидів здебільшого мовчки і лише після закінчення п'єси давав мені нову ... на мотиви італійських опер. Я ж керувався слухом і навичками ока по відношенню до надрукованих ... груп нот" [5, 33–34]. Звичайно, на той час Володимир не мав поняття, як вчать музиці справжні вчителі. Однак маючи, завдяки оркестру, ритм і слух, до того ж хорошу пам'ять, він "не брав фальшивих нот і розігрував фантазії Бейера і Гюнтена на мотиви італійських опер цілком добропорядно" [там само, 43–44]. Оскільки Завадський поїхав з Мінська, Володимир став займатися з кларнетистом міського оркестру Куцинським, одночасно готуючись до вступу в другий клас гімназії. Але вчитель програвся в карти, збожеволів і помер.

Після катастрофи з Куцинським навчання музиці перейшло в руки скрипаля міського оркестру Гедроновича. Він відразу завоював симпатію учня і запропонував, крім занять на фортепіано, вчити юнака грати на скрипці: "На його думку, гра на скрипці поліпшить і гру на фортепіано, надаючи їй більше мелодійності і різноманітності. Я був у захваті від цієї пропозиції, і матінка... вирішила дати мені можливість вивчати обидва інструменти, чергуючи їх через день ... Тут мені стало ясно все те, чого я раніше не розумів: і ділення нот, і наростання звучності, і точна витримка тривалості нот, і багато іншого, що веде до академічно правильної експресії" [5, 45].

Інколи Гедронович просив матінку акомпанувати йому. Для Володимира це стало новим задоволенням: "Завжди будучи присутнім на цих сеансах і вслухаючись у манеру покращувати п'єсу шуканням все більш і більш доцільних прийомів для досконалої експресії, я знаходив, що всі вказівки, які даються матінкою Гедроновичу, були талановитими і прийнятними до характеру п'єси" [5, 50].

Загальну освіту В.В. Пухальський почав здобувати у Мінській єзуїтській гімназії. На рубежі XVII –XVIII ст. системою освіти в Мінську керували єзуїти, які поставили свої школи на таку висоту, що конкурувати з ними було дуже важко. До вступу одразу до другого класу гімназії Володимира готувала гувернантка Данненберг. При цьому вона ще навчала його французької та німецької мов, отримуючи за все 50 рублів на рік і перебуваючи на повному утриманні. Усі вступні іспити до гімназії, крім арифметики, були здані цілком успішно; екзамен з арифметики потрібно було перездати. Для підготовки Володимира з цього предмету батьки запросили німця Шульца – юнака, який сам тоді тримав випускні випробування. Звертав на себе увагу спосіб його підготовки до іспиту: "...зубрив він, голосно викрикуючи вірші, повторюючи сто разів одне і те ж, або голосно розповідав собі зміст деяких білетів" [5, 47]. Цей прийом Шульца переконав Володимира, що подумки відчувати і знати те, про що збираєшся розповісти, не дорівнює самій розповіді, яку потрібно вимовити голосно і чітко, не хвилюючись, не збиваючись, не втрачаючи нитки розповіді. Він зрозумів, що ораторське мистецтво вимагає ретельного вивчення: "У майбутньому метод Шульца послужив мені велику службу і не тільки як учню, але і як музиканту, що має вічні приводи до хвилювань всякого роду в концертах та інших публічних виступах" [там само, 48].

Перездача іспиту пройшла вдало, Володимир став гімназистом (1859). Канікулярний час було присвячено майже виключно музиці. З'явилося тяжіння

до нового інструменту – труби: "Слухаючи щодня в губернаторському саду оркестр, я захоплювався грою трубача... Гостра і пронизлива звучність цього інструменту, його мужність діяли на мене чарівно. Відчувши до труби потяг, "рід недуги", я спромігся придбати, не пам'ятаю де і як, старий військовий горн, на якому я намагався відтворювати... доступні йому звуки" [5, 49]. Граючи в той час непогано на фортепіано, володіючи клавіатурою та інстинктивно модуляціями, маючи гарну пам'ять, Володимир легко запам'ятав весь репертуар танцювальної музики, яку чув у губернаторському саду: "Найбільше задоволення я знаходив у точному відтворенні цих танців на фортепіано... Потім фантазія підказала мені зображати собою міський оркестр. Я сідав за фортепіано і, уявляючи себе в саду, програвав частину репертуару, копіюючи губами трубу, відповідно її ролі в оркестрі. Самий сеанс повинен був завжди продовжуватися годину. Це корисне для розвитку музичне заняття настільки увійшло в звичку, що повторювалося майже щодня протягом добрих чотирьох років" [там само, 49-50]. В.В. Пухальський невпинно осягав музичне мистецтво, яке з раннього дитинства стало для нього вкрай необхідним. Він грав на фортепіано, скрипці, органі, тяжів до гри на трубі.

Під час навчання у п'ятому класі Мінської єзуїтської гімназії сталася подія, що завадила йому закінчити навчальний рік. У 1861–1862 роках на території колишньої Речі Посполитої, що відійшли до Росії, посилювалися вимоги проведення аграрних реформ, демократизації та незалежності. У 1862 році в Мінську були проведені маніфестації, що послужили початком польського повстання. Почали з'являтися повстанські загони. "Утримувачі жіночих пансіонів Стефанович і Шнайдер стали отримувати підкидні листи, в яких містилися накази водити учениць у католицькі костели для участі в маніфестаціях. Боячись скандалів, начальство пансіонів виконувало ці накази. У нашій гімназії дорослі учні, наелектризовані всім, що відбувається, стали поступово зникати", – читаємо у "Записках" [5, 136]. З травня 1863 р. почалося придушення повстання. З метою приборкання учнів кожному видали книжку, в яку повинні були включатися всі необхідні для контролю відомості: ім'я, прізвище, вік, клас та ін. Влада мала право зупиняти гімназистів на вулицях, вимагати книжки й робити в них відповідні помітки. Але учні гімназії, де навчався В.В. Пухальський, збунтувалися, всі класи прийняли рішення порвати листочки цих книжок у найдрібніші шматочки. У гімназію прибув військовий губернатор Кушелєв у супроводі керівництва гімназії і солдатів. Він повідомив про дані йому повноваження віддавати неслухів до військового суду, піддавати їх адміністративним стягненням, висилці і т.д. Надалі про книжки не було й розмови, і порядок у гімназії не порушувався, хоча безлад і демонстрації в Мінську тривали.

Католицький архієпископ у Мінську отримав листа, де йому пропонувалося відслужити реквієм за Костюшкoм, як можна урочистіше, о 12 годині ночі. Усі навчальні заклади повинні були в повному складі бути присутніми на цьому богослужінні. "Оркестр Стефановича виконував "Реквієм" Моцарта. Пам'ятаю величезне враження, яке я відчув, будучи присутнім з гімназією на цьому реквіємі, в такий неурочний час", – пише В.В. Пухальський [5, 125]. Нічний реквієм послужив приводом для закриття гімназії на невизначений термін.

Незабаром прийшло повідомлення від батька, що Володимир з матір'ю можуть їхати до нього в Петербург. У середині червня 1863 р. вони попрощалися з Мінськом, і п'ятий клас Мінської гімназії Пухальський не закінчив.

Коли родина переїхала з Мінська до Петербурга, навколо вибору майбутньої професії Володимира склалася непроста ситуація. Друзі юнака радили йому вступати до Петербурзької консерваторії, заснованої 1862 року. Проте батько, який відбувся як військова людина, "не визнавав нічого вище військової служби і вважав ідеалом всіх досконалостей російського солдата" [5, 148] й не міг собі уявити, що син обере інший фах, не стане військовим інженером. "Будучи наївним і цілком не обізнаним в питанні про значення, важливість недавно виниклої консерваторії і дивлячись на музикантів з провінційної точки зору, я не підтримував [друзів. – А.Р.] і схилився на бік батька", – згадує В.В. Пухальський [там само, 149]. Здобувши загальну освіту (Мінська єзуїтська та Перша Петербурзька гімназії), юнак вступив до Петербурзького Павлівського військового училища (1866). Однак зрозумівши, що поза музикою для нього не може бути ні життя, ні кар'єри, він залишив училище (1867) і цілковито присвятив себе музиці.

Як бачимо, пізня самореалізація В.В. Пухальського як музиканта зумовлена упередженим ставленням до цієї професії у суспільстві та родині як до соціально "неповноцінної". Зауважимо, що пізніше самопізнання пережили й інші музиканти: Р. Вагнер, Р. Шуман, П. Чайковський... Більшість українських музикантів кінця XIX – початку XX ст. почали професійно займатися музикою вже після освоєння іншої професії: Приміром, М. Лисенко захистив дисертацію на тему "Розмноження нитчастих водоростей", закінчивши природничий факультет Київського університету; С. Людкевич був доктором філософії; М. Леонтович, Н. Нижанківський – священиками; фізико-математичний та юридичний факультети закінчив Л. Ревуцький.

Традиція біографічного письма – це намагання осмислити та визначити феномен творчої індивідуальності. Вивчення спогадів В.В. Пухальського допомагає зрозуміти умови формування митця, духовний світ його дитинства, особливості родинних стосунків, навчання, мистецького оточення, які суттєвим чином вплинули на особистість музиканта. Безперечно, життєвий шлях та творчість В.В. Пухальського потребують ретельного подальшого вивчення та висвітлення.

Примітки

¹ "Реквієм" В.А. Моцарта іноді виконувався при відспівуванні видатних осіб.

² У 1830 році сім'я Монюшків переїхала до Мінська. Тут С. Монюшко навчався у гімназії, де практикував композицію під керівництвом Д. Стефановича.

³ Ел. ресурс. Режим доступу: <http://www.belcanto.ru/minsk.html>

⁴ Антон Григорович Контський (1817–1889) – польський піаніст, педагог і композитор. У 1824 р. був представлений бароном Маркендорфом Л. Бетховену й упродовж дев'яти місяців брав у нього уроки [Ел. ресурс. Режим доступу: <http://trove.nla.gov.au/ndp/del/article/39637452>]. У 1829–1830 рр. молодий музикант жив у Москві. Вдосконалювався як піаніст у професора музики, піаніста і композитора Дж. Філда, потім в консерваторії у Відні вчився у

С. Зехтера. 36 етюдів А. Контського були прийняті паризькою, берлінською та петербурзькою консерваторіями. Перебуваючи в Берліні, він створив ряд оперних фантазій, бравурних п'єс і свій знаменитий і особливо популярний твір "Пробудження лева" ("Le reveil du lion" – ефектний відгук на революцію 1848 р. у Франції), жанр якого визначив як "героїчний каприз", і присвятив його королеві Августі, яка сказала у відповідь: "Ви є єдиною людиною в моєму королівстві, якій дозволено мати капризи" [Ел. ресурс. Режим доступу: <http://www.slovoart.ru/node/86>].

⁵ Франц Гюnten (1793–1878) – фортепіанний педагог і композитор, закінчив Паризьку консерваторію. У Росії ім'я Гюнтена користувалося популярністю завдяки його відомій "Фортепіанній школі" (два російських видання: одне під редакцією і з доповненнями А. Дюбюка, інше – А. Гензельта).

⁶ Керівник польського повстання 1794 року Анджей Тадеуш Костюшко (1746–1817).

Література

1. Альшванг А. Памяти В. В. Пухальского / А. Альшванг // Советская музыка. – 1948. – № 4. – С. 75–76.
2. Валевский А. Л. Основания биографики / А. Л. Валевский. – К. : Наукова думка, 1993. – 110 с.
3. Зильберман Ю. Киевская симфония Владимира Горовица / Ю. Зильберман, Ю. Смилянская – К. : Международный благотворительный фонд конкурса В. Горовица, 2002. – Кн. 1. – 412 с.
4. Отрывки из воспоминаний: Пухальский В.В. Записки о моей жизни. Со "Вступительной статьей" А. А. Альшванга и "От редактора" С. М. Когана / А. А. Альшванг. Вступительная статья. – Государственный Дом-музей П. И. Чайковского, Клин (ГДМЧ, ДМЗ, № 75/2).
5. Пухальский В. В. Записки о моей жизни. Рукопись / В. В. Пухальский – Государственный Дом-музей П. И. Чайковского, Клин (ГДМЧ, ДМЗ, № 40).
6. Пухальский В. В. Записки о моей жизни. Рукопись (продолжение) / В. В. Пухальский – Государственный Дом-музей П. И. Чайковского, Клин (ГДМЧ, ДМЗ, № 40).